

15 в. Макаръ още презъ 1411 г. дубровчани да сж обикаляли България, първитѣ тѣхни завещания сж едва отъ края на 15 в. Часть отъ тия завещания сж написани на италиянски езикъ, а други, — сравнително по-малко — на хърватски. Въ тѣхъ търговцитѣ сж отбелязвали своята последна воля за ликвидиране съ актива и пасива на търговската имъ дейность. Не рѣдко сж отбелязани дарения въ полза на лица, църкви и манастири въ българскитѣ земи. Нѣкои отъ завещанията сж много дълги и съдържатъ ценни сведения за тогавашния стопански животъ въ редица български градове: София, Пловдивъ, Провадия, Търново, Силистра, Никополъ и др. Последнитѣ завещания датиратъ отъ края на 17 в.

Второ мѣсто заематъ писмата и нарежданията досежно отношенията между дубровнишката република и живущитѣ въ чужди страни нейни поданници — подшити въ повече отъ 100 тома — *Lettere e commissioni di Levante*. Тѣй като дубровчанитѣ и вънъ отъ отечеството сж изповѣдвали своята религия и се подчинявали на отечественитѣ си закони, наредби и традиции, налагало се, за регулиране взаимнитѣ отношения между дубровчанитѣ, да се изпращатъ нареждания и заповѣди отъ Дубровникъ. Последнитѣ сж били издавани отъ Ректора и Съвета на Републиката и сж били задължителни за всички. Лицата, които не се подчинявали на издаванитѣ наредби, сж бивали глобявани и наказвани. Усилията на Дубровникъ били да се поддържа напълно съгласието и единството въ стопанския, общественъ и частенъ животъ на дубровнишкитѣ колонисти въ Турция. Регистрирани сж нареждания, засѣгащи отношенията на дубровчанитѣ съ турци, българи, евреи и др. Най-много материали има въ документитѣ за уреждане трибутарнитѣ отношения съ Турция. По този материалъ можемъ да си съставиме по-добра и ясна представа за фактическата организация на дубровнишкитѣ колонии и за тѣхната стопанска дейность въ българскитѣ земи.

Третата серия документи обгръща нотариалнитѣ вписвания на частнитѣ договори между дубровчанитѣ въ кръга на тѣхната търговия; тѣ сж два вида: *Diversorum notariae et cancelariae* (*Diversa notaria, Diversa cancelaria*) — всѣка повече отъ 200 тома, написани предимно на латински езикъ върху свинска кожа. На нотариалнитѣ власти на Републиката дубровчанитѣ, — живущи въ българскитѣ земи, — сж пращали за презавѣряване договоритѣ и декларацииитѣ, които тѣ сключвали помежду си въ България.

Цѣлиятъ този материалъ ни дава много ценни сведения за характера на външната и вътрешната търговия въ България и подробности за стопанската история на нѣкои български градове. Отъ тия извори разбираме не само какви сдѣлки сж били сключвани между българи и дубровчани, но и вида и цената на стокитѣ, които намирали пазаръ въ българскитѣ земи.

Къмъ последната серия документи би трѣбвало да отнесемъ специалнитѣ нотариални книги за вписване осигурителнитѣ договори за превозъ на стоки — *Sicurtà di notaria* и *Sicurtà e nolegiata di notaria*. Това сж нумерирани значителенъ брой томове, въ които сж впис-